

Sa‘dî-yi Şîrâzî’nin “Rahata Kavuşan Âbit” Hikâyesi ile Mustafa Kutlu’nun “Sır” Hikâyesini Birlikte Okumak

Musa Balcı*

Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü,
Kırıkkale, Türkiye

Öz

Sa‘dî ve Kutlu’nun hikâyelerindeki ortak özellik Şark-İslâm edebiyatı anlayışına sahip olmalarıyla yakından ilgilidir. Fars edebiyatının XIII. yüzyıldaki en önemli simalarından olan Sa‘dî-yi Şîrâzî’nin *Gülistân* kitabında yer alan “Rahata Kavuşan Âbit” hikâyesi ile çağdaş Türk edebiyatının önemli temsilcilerinden Mustafa Kutlu’nun “Sır” hikâyesi, konu seçimi ve anlatım biçimi bakımından büyük benzerlikler taşır. Şark-İslâm edebiyatında tasavvufî konular daha çok sembolik tarzda anlatılırken, Sa‘dî ve Kutlu’nun hikâyelerinde aynı temanın anlatımı için halk sanatına yakın bir dil benimsenir. Her iki eserde de, hemen her dönemde dindar insanların zihnini meşgul eden zenginlik-fakirlik, cemaat/tarikat-siyaset ilişkileri gibi konular tasavvufî erbabı üzerinden tartışılır. Sa‘dî ile Kutlu’nun ortak bir temayı, benzer bir anlatımla ortaya koymuş olmaları, bugünkü edebiyatımızın gelenekle bağının korunması ve zenginleşmesi açısından iyi bir örnek olarak görülebilir.

Anahtar Kelimeler: Sa‘dî-yi Şîrâzî, Mustafa Kutlu, Zahit, Âbit, Karşılaştırmalı Edebiyat.

Reading Sadi Shirazi’s Story of “Rahata Kavuşan Abit” and Mustafa Kutlu’s Story of “Sır” Together

Abstract

The common trait of stories Sadi and Kutlu’s is closely related to having the understanding of the East-Islam literature. The story of “Rahata Kavuşan Abit” in the book of the *Gulistan/Rose Garden* by Sadi-i Shirazi who is one of the most important figure in 13th century literature and the story of “Sır” by Mustafa Kutlu who is one of representatives of the major modern Turkish literature carry a lot of similarities in respect to the choice of subject and phraseology. While topics of mysticism mostly reveal the the sybolic form in the East-Islam literature, a language close to the folk art is adopted fort he description of the same theme in the stories of Sadi and Kutlu. In both the boks, topics as poverty, relationship of commonity/dervish order and politics that made ascetic people’s minds busy almost all of the period are argued via Sufi entities. The fact that Sadi and Kutlu present a common theme in similar way could be regarded as a

Makale Bilgileri:

Gönderim / Received:
18.08.2016

Kabul / Accepted:
26.10.2016

* Sorumlu Yazar:

Kırıkkale Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi,
Kırıkkale, Türkiye
musabalci@hotmail.com

To cite this article:

Balcı, M. (2017). Sa‘dî-yi Şîrâzî’nin “Rahata Kavuşan Âbit” hikâyesi ile Mustafa Kutlu’nun “Sır” hikâyesini birlikte okumak. *Curr Res Soc Sci*, 3(1), 20-27.

good example in terms of preserving the relation of literature of today with tradition and also in terms of the prosperity of our literature.

Keywords: Sadi-i Shirazi, Mustafa Kutlu, Ascetic, Devout, Comparative Literature.

Giriş

Osmanlı medreselerinde ahlâk kitabı olarak da okutulan Sa'dî'nin *Gülistân* kitabının "Rahata Kavuşan Âbit" (Şîrâzî, 1377 hş., s. 100-102) hikâyesi, tema olarak Mustafa Kutlu'nun *Sır* kitabının (Kutlu, 2000, s.7-18) aynı isimdeki hikâyesi ile büyük bir benzerlik taşır. Bu iki hikâyenin tema benzerliği yanında, Şark hikâye geleneğinin en önemli temsilcilerinden biri olan Sa'dî ile Türk edebiyatının günümüz temsilcilerinden Mustafa Kutlu'nun anlatım tarzı arasında da ciddi bir benzerlikten söz edilebilir. Kutlu, tıpkı Sa'dî'de olduğu üzere hikmeti tema, ahengi de biçim olarak kullanır. Onun hikâyelerinde klasik anlatım tarzı ve çerçeve hikâye anlayışı çok belirgindir. Bu özelliğine ek olarak Kutlu, modern öykünün imkânlarını da ihmal etmez. Kutlu'nun "en kestirme yaklaşımla beslendiği kaynak bir bütün olarak Şark-İslâm kültürüdür (Tosun, 2004, s.146, 21). Hikâyenin hikmetle bir araya getirildiği Sa'dî hikâyesinde, hikâyenin ana karakteri dünya hayatıyla arasına mesafe koymak için şehirden/encümenden kaçan bir âbit iken; Kutlu'nun hikâyesindeki ana karakter, kırsalda kendi halinde yaşarken şeyh tarafından postnişin olarak işaret edilen bir kişidir.

Her iki hikâyede de görünürde imtihandan geçirilen kişiler olmakla beraber, aslında tasavvufi karakterler üzerinden insan nefsinin dünya nimetleriyle imtihan edilmesi işlenmektedir. İslâmi edebiyatın birçok örneğinde şeyh, âbit ya da zahit gibi tasavvuf erbabı üzerinden işlenen "dünyevileşme" imtihanında, kahramanlar Sa'dî ve Kutlu'nun hikâyelerindeki benzer "tehlike"lerden geçerler. Bu benzerlik en kestirme

yolla, dünyaya aynı pencereden bakan bir geleneğin mensubu olmalarıyla açıklanabilir. Fakat bu gelenekteki anlayışa göre, "şimdiki zamanın yazarı, Molla Câmî gibi anlatmayacaktır ama anlatırken onun anlatış biçiminin de cahili ve münkiri olmayacaktır (Lekesiz, 2013, s. 229). Yaşadığı toplumun ahlâkî, toplumsal ve gündelik hayatını eserlerinde yansıtan Sa'dî (Destgayb, 1345 hş., s. 22) ve Kutlu'nun da dâhil olduğu, sembolik bir özellik de barındıran ve hikmet ve ahengin izini süren (Lekesiz, 2001, s. 115) şark hikâye geleneği mensupları, anlatımlarında son derece doğal ve derinlikli bir biçimi kullanırlar. Sa'dî'nin yüzyıllar öncesinde anlattığı ve bugün de çevrildiği bütün dillerde zevkle okunan, insanoğlunun hakikati arama serüvenini Kutlu da geliştirerek ve çeşitlendirerek ilgileri üzerinde tutmayı başarmıştır (Kahraman, 1998, s. 501).

1. Sa'dî'nin "Rahata Kavuşan Âbit" Hikâyesi

Sa'dî'nin *Gülistân* kitabının *Dervişlerin Ahlâkına Dair* bölümünde yer alan otuz ikinci hikâyesi özetle şöyledir: Şam âbitlerinden biri bir ormanda birkaç yıl ağaçların yaprağını yiyerek yaşar. Civar padişahlarından biri, ziyaret maksadıyla onun yanına varır ve onu şehirde daha iyi ibadet edebileceği ve insanlara da örneklik teşkil edeceği bir mekânda yaşamaya davet eder. Edebî eserlerde dar görüşlülüğü, hayatın acemisi, her işin kabuğunda kalan ve derinlere inmeyi başaramayan zahit karakteri (Pala, 2003, s. 501) bu teklifi başlangıçta kabul etmezse de araya giren vezirler padişahın hatırının kırılmaması için bir süreliğine de olsa onu razı ederler. Âbit şehirde kendisine tahsis edilen bahçe köşkünde konaklar.

Şehre taşınmasıyla beraber, önce âbidin dış görünüşünde bir değişim gözlenir. Simasında kırsaldan kalma kuruluşun yerini, şehirliyle mahsus canlılık alır. Padişah âbit için bir cariyeye gönderir ve onun imtihanı böylelikle başlar. Padişahın gönderdiği bu cariyeyi Sa'dî beyitleriyle şöyle tasvir eder:

ملايک صورتی، طاووس زیبی
وجود پارسایان را شکیبی

از این مه پاره ای، عابد فریبی
که بعد از دیدنش صورت نبندد

*Âbit aldatan bu ay parçası
Melek yüzlü, tavus güzelliğinde
Gördükten sonra onu kalmaz
Zahitlerin canında sabrından eser* (Şîrâzî, 1377 hş., s. 101).

Padişah, cariye göndermekle kalmaz ve bundan sonra, âbit için güzel ve hoş endamlı bir köle de gönderir. Gönderilen kölenin görünüşü imtihanın çetinliğini haber verir niteliktedir:

“Onun güzelliğinin gücü takvanın bileğini bükerek ve gönül erlerinin esir gibi arkadan ellerini bağlardı”.

*Etrafındakiler kırılır susuzluktan
Görüp de su vermeyen bir saki gibi o susuzlara
Göz doymaz görmekle ona
Susuzun doyamaması gibi Fırat'a* (Şîrâzî, 1377 hş., s. 101).

Güzellerle imtihan edilmeye başlanan âbit, leziz yemekler, yumuşak ve nazik elbiseler, türlü meyveler ve güzel kokulu şeylerden de haz duymaya başlar. Âbit, bir yandan bunlara alışırken diğer yandan köle ve cariyenin cemalini seyrederek.

Sa'dî, hemen hemen bütün hikâyelerinde anlatımının gücünü artırmak ve vermek istediği dersi derinleştirmek için bilgelere burada da başvurur. “Bilgeler şöyle demişler:

زلفِ خوبان زنجیرِ پای عقل است و دامِ مرغِ زیرک

“Güzellerin zülüfleri aklın ayağının zinciri, uyanık kuşun tuzağıdır” (Şîrâzî, 1377 hş., s. 101).

Sa'dî'nin hikâyesinin başında, şehir hayatının rahatlığına/fitnesine karşı çıkan zahit, bundan böyle artık yeni hayatını yadırgamak bir yere, ona

alışır ve etrafındaki dünyanın güzelliklerini anlatıcının dilinden adeta beyitlerle tasvire başlar:

در سرِ کارِ تو کردم دل و دین با همه
مرغِ زیرک بحقیقت منم امروز و تو
دانش
دامی

*Verdim gönülümü ve bildiğim her şeyle dinimi uğruna senin
Hakikatte benim uyanık kuş bugün ve tuzak sensin* (Şîrâzî, 1377 hş., s. 101)

Hikâyenin bu bölümünde anlatıcı olarak yine Sa'dî devreye girer ve bilgelere atfedilen bir sözle

sözünü güçlendirir: “Hâsılı o huzurlu zamanların devleti bitti. Tıpkı bilgelerin söyledikleri gibi:

هر که هست از فقیه و پیر و مُرید
وز زبان آوران پاک نَفَس
چون به دنیایِ دون فرود آمد
به عسل در، بماند پایِ مگس

*Fakih, ermiş ya da mürit olsun
Ya da temiz nefesli söz ustalarından olsun
Edince bu değersiz âleme rağbet
Kalır sineğin bala batan ayağı gibi içinde onun* (Şîrâzî, 1377 hş., s. 101).

Hikâyede anlatıcı, kahramanının serüvenindeki değişimini adeta adım adım izler ve onun hayatının bir sonraki aşamasında meydana gelecek olan çelişkili hale okuyucusunu hazırlar:

“Bir defasında padişah onu tekrar görmek istedi. Âbidi önceki halinden değişmiş olarak gördü. Yüzüne can gelmiş, teni beyazlamış, şişmanlamış, pahalı elbiseler giymiş ve ipek bir

yastığa yaslanmıştı. Peri suretli hizmetlisi tavustan yelpazesıyla başucunda durmuştu. Padişah onun keyfi yerinde haline sevindi. Her

konudan söz açıp konuştular. Padişah sonunda şöyle dedi:

—“Ben dünyada iki grup insanı severim: Âlimleri ve zahitleri” (Şîrâzî, 1377 hş., s. 101-102).

Sa’dî bu noktada, hikâye kadrosunda en çok yer verdiği karakterlerin başında gelen basiret sahibi, bilgelik geleneğinden nasibini almış ve iyi tabiatlı vezirlerinden birini konuşurur:

“Bilge ve görmüş geçirmiş bir veziri oradaydı. Şöyle dedi:

—“Padişahım! Dostluğun nişanesi her iki taifeye de iyilik etmektir: Bilginlere altın ver ki daha çok okusunlar. Zahitlere de bir şey verme ki zahit kalsınlar.”

خاتونِ خوب صورتِ پاکیزه روی را
نقش و نگار و خاتمِ پیروزه گو مباش
درویش نیک سیرتِ فرخنده رای را
نانِ رباط و لقمه در یوزه گو مباش

*Asil ve güzel yüzlü olan kadının
Süsü, bezeği, firuze yüzüğü varsin olmasın
Halis iyi tabiatlı olan dervişin
Tekke ekmeği ve dilenci lokması varsin olmasın* (Şîrâzî, 1377 hş., s. 102)

Sa’dî’nin *Gülistân* kitabında yer alan hikâyelerinin hemen hepsinin sonunda, sayı olarak birbirinden farklılık arz etmekle beraber beyitler yer alır. Anlatıcı bu beyitlerle hikâyeden alınacak olan

dersi unutulmaz kılmak ister. “Rahata Kavuşan Âbit” hikâyesinin sonunda yer alan beyitte Sa’dî, ideal zahitliğin felsefesini tanımlar:

تا مرا هست و دیگرم باید
گر نخوانند زاهد، شاید

*İstersem varken malım benim
Zahit demeseler layıktır adıma benim* (Şîrâzî, 1377 hş., s. 102)

2. Kutlu’nun “Sır” Hikâyesi

Mehmet Kaplan, *Hikâye Tahlilleri* kitabında Mustafa Kutlu’nun hikâyeciliğine ilişkin şu tespitleri yapar: “Bazı hikâyeler şiir ve masal kutbuna, bazıları ise röportaj veya sosyal araştırma kutbuna yaklaşır. Bu sonuncularda bir gerçeği ortaya koyma, gizli veya açık olarak tenkit etme fikri ağır basar. Mustafa Kutlu’nun hikâyesi ikinci kategoriye girer” (Kaplan, 2005, s. 357).

Mustafa Kutlu’nun hikâyelerini oluştururken tıpkı Sa’dî gibi içinde yaşadığı toplumun inanış ve kültür olarak beslendiği kaynaklara gider. Kutlu’nun kaleminde “başta Şark-İslam kültürü olmak üzere; Kuran, hadis, Dede Korkut hikâyeleri, klasik hikâye geleneğimiz olan mesneviler, tasavvuf, halk edebiyatı türleri, halk

türküleri, deyimler, atasözleri kısacası Anadolu’yu ve bu toplumu meydana getiren her şey” kendi yerini bulur (Kutlu, 2000, s. 7).

Kutlu, tıpkı takipçisi olduğu gelenekte olduğu üzere, çağının insanların yaşadığı problemleri hikâyeye taşıma konusunda son derece başarılıdır. Onun başarısı sadece çağının tanığı olmakla sınırlı değildir. O, bir ferdi olduğu geleneğin bu güne akan problemlerinden ve dünle bugün arasındaki bağdan da haberdardır. Sa’dî’nin aynı temalı hikâyesi ile Kutlu’nun hikâyesinde benzer bir tadı bulmak, bu bağın en önemli göstergesidir. Sa’dî’nin “Rahata Kavuşan Âbit” hikâyesine göre daha uzun bir anlatıma sahip olan Mustafa Kutlu’nun “Sır” hikâyesinde kahramanının diliyle (1. şahıs) olay anlatılmaya başlanır:

“Gecenin bir vaktinde kapı çalındı, gidip açtım.

Karşımda efendim duruyordu.

Yüzünün nurundan etrafa aydınlık saçılıyordu” (Kutlu, 2000, s. 7).

Kutlu'nun hikâyesinin kahramanı, bir şeyhe intisap etmiş olan ve çiftçilikle uğraşan sıradan bir köylüdür. O, pek çok hikâyesinde köy-kent ikilemini ve yaşanan açmazların nedenlerini işlemiştir (Tosun, 2004, s. 147). “Sır” hikâyesinde şeyhini gecenin bir vaktinde karşısında gören kahraman, o günkü yorgunluğunu nakleder. Hikâye kahramanı “yamuk tarla”sına ekmiş olduğu pancarını, kurak geçen mevsimde kan ter içinde, çamura belenerek sulama telaşını anlatır. Üstü başı dağınıktır. Mahcubiyetle misafirini karşılar. Şeyh efendi, onun bu halini mazur görür. Köylü, misafirlerini içeri buyur ettikten sonra, evinde başka bir şeyi olmadığı için konuklarına ekşi ayran ikram eder.

“Yıldızlar içinde bir gece”de belli ki şeyh efendi bir maksat için buralara kadar çikagelmişti. “Efendi hazretleri seninle mahrem görüşecek” denildikten sonra, anlatıcı şeyh efendiyle aralarında geçen görüşmeyi şöyle aktarır:

“Aramızda neler geçti?

Söz nerde başladı, nerde bitti?

Sözden sonra hangi makama, hangi mekâna geçildi?

Hal ehline malumdur.”

Görüşmenin sonunda, sabah ezanının önü sıra şeyh efendi, birlikte geldiği ihvanlarını da içeri alır ve sözünü söyler:

“Benden sonra posta işte şu gördüğünüz zat oturmuştur. Ferman...” (Kutlu, 2000, s. 9).

Kutlu'nun hikâyesinde postnişin olarak işaret edilen sıradan köylü, bu işe layık olmadığını, bu görev için kendisinden daha layık nice kimseler bulunduğunu söyler. Aslında yazarın burada yaptığı şey bir bakıma ironidir. Şeyhin, saf ve temiz bir köylüye “postu” devretmesindeki amaç “yaşanan çelişkileri öyle çıplak/safiyane bir şekilde ortaya koymaktır (Tosun, 2004, s. 93).

Köylünün tepkisine karşılık, şeyh efendi şöyle cevap verir:

“Bize âlem-i mânada böyle göründü... Emaneti sana tevdi ettik. Bir emr-i hak vuku bulursa, fitne zuhur ederse zinhar tasa etmeyesin, her daim birlikte bulunduğumuzu gönülden çıkarmayasın, himmet dileyene usulünce himmet edesin” deyip, peşinde ışıklı bir iz bırakarak süzülüp gitti... (Kutlu, 2000, s. 9-10).

3. İki Hikâyenin Ortak Yönleri

Sa'dî ve Kutlu'nun hikâyelerindeki ortak özelliklerin başında, anlatmak istedikleri şeyi seçme hassasiyetleri ve konuyu, “basitliğe düşmeyen bir sadelikle”(Kaplan, 2005, s. 359-360) anlatım biçimleridir. Bu hassasiyet, aynı zamanda Şark-İslâm edebiyatı temsilcilerinin de hikâye anlatmada takip ettikleri yoldur. Bu edebiyatın temsilcilerinin eserlerinin merkezinde, çoğunlukla tasavvuf düşüncesi yer alır. Kimi yazarlar bu düşüncüyü İbn Sina'nın *Hay Bin Yakzan*'ı, Feridüddin Attar'ın *Kuş Dili* ve Beydeba'nın *Kelile ve Dimne*'sinde sembolik bir tarza anlatılırken, Sa'dî ve Kutlu'nun hikâyelerinde aynı temanın anlatımı için halk sanatına yakın bir dil benimsenir (Tosun, 2004, s. 126).

Sa'dî'nin hikâyelerinde anlatılan karakterler, taşıdıkları özelliklerle, yazarın dile getirmek istediği düşüncenin oluşturulmasında başarılı birer araç olarak yerlerini alırlar. Kutlu'nun hikâyesinde de durum böyledir. Mesela şehirdeki zorlu hayat ve karmaşık ilişkilerin tenkidinin yapıldığı bölümde, hikâyenin kahramanı olan Şeyh Efendinin tasviri bunun güzel bir örneğidir. Tabi Kutlu'nun hikâyesinde, tasvir edilen karakterler “kendilerine has özelliklere sahip olmakla beraber, kendilerine benzer daha pek çok insanın temsilcisi; Türkiye’de son yıllarda vukua gelen sosyal değişimlerin birer “gösterge”sidir”(Kaplan, 2005, s. 359-360).

Kutlu'nun hikâyesinin yukarıda özetlenen kısmından sonraki bölümünde, olaylar Sa'dî'nin hikâyesine benzer şekilde gelişir. Yeni şeyh efendi, köy yerinde bir taraftan çiftle çubukla uğraşırken,

diğer taraftan da memleketin dört bucağından “Medet yâ pir” deyip yollara düşen ve bin bir meşakkat ile bu ücra ve ücra olduğu kadar fukara köye gelip himmet ricasında bulunanlara cevap vermeye çalışır.

Kutlu'nun hikâyesinin bu kısmında, tıpkı Sa'dî'nin hikâyelerinde yer alan, çoğu bilgelere atfedilen hikmetli sözlere benzer bir biçimde, Hacı Bayram Veli'den şu dörtlüğe yer verilir:

*Nagehan ol şara vardım
Ol şarı yapılır gördüm
Ben dahi bile yapıldım
Taş u toprak arasında ”* (Kutlu, 2000, s. 10; Bayramoğlu, 1983, s. 231).

Köy yerindeki evin yanına, civar ihvanların yardımıyla inşa edilen tekke ile misafirhane, bir zaman sonra gelen gideni ağırlamak için kâfi gelmez. Tekkeye gidip gelen misafirlerin sayısı zamanla artar ve özellikle Mercedes marka arabalarla gelip gidenler, köy yerindeki bu yapının ve buradaki konuk ağırlamanın yetersizliğini ve tekkeye yakışmadığını seslendirirler.

Kutlu, özellikle şahısları tasvir ederken onların iç dünyalarını yansıtmak için konuşmalarına da yer verir (Kaplan, 2005, s. 358). Aynı tasvir özelliği Sa'dî'nin hikâyelerinde de çok açık olarak görülür. Kutlu'nun hikâyesindeki Şeyh Efendi yapılan dedikoduları, samimiyetsizliğe ve bu makamda gözü olan insanların kendisini oraya layık görmemeleriyle yorumlarsa da yapılan şikâyetlere kayıtsız kalamayacağını peşinen kabul eder.

Şark İslâm edebiyatının en önemli özelliklerinden biri sözü gerektiği kadar kullanma hassasiyetidir. Hem Sa'dî'de hem de Kutlu'nun hikâyesinde bu özellik açık olarak ifade edilir. Bu edebiyatta amaç, bir bakıma “edebiyat yapmamaktır”. Zira Şark kültüründe “fazla konuşmak muteber değildir” (Tosun, 2004, s. 120). Sa'dî'nin hikâyelerinde çok sık kullandığı “sözü uzatmanın yararsızlığı” vurgusu (Balcı, 2016, s. 446, 453) Kutlu'nun hikâyesinde de yer alır:

“Sözü uzatmanın hiçbir vakit yararı yoktur ve olup biteni bir bir ortaya dökmenin de zararı yoktur.

Şehirli ihvanın dediği baskın çıktı ve araya nice hatırlı adamlar girdi.

Bizim posta oturmuş olduktan kelli, hâlâ çift ve çubuk, mal ile davar peşinde koşmamız; bel belleyip, ağaç budamamız, iki buçuk tarlayı ekip biçmemiz göze tahta kıymığı gibi batar oldu.

Hele ki kimseden bir kaşık yağ, bir tutam ot, bir kuruş akçe hediyedir diye kabul etmememiz dillere destan oldu. Tekkemin adı fukaraya çıktı...” (Kutlu, 2000, s. 12)

Hâsılı şeyh efendinin, köy yerindeki tekkesi gelen gideni maddi olarak ağırlamaya yetmez. Şeyh efendi, mensuplarının tekkeye bu köhne yapıyı yakıştıramayışlarına karşı koyamaz. Tekkenin şehre taşınması için her geçen gün artan taleplere cevap olsun diye bir gecelik izin ister ve Hz. Peygamber'den şefaata dileyip, şeyhinin himmetini bekler. O gece “imtihandır, kabul edesin” diye fütuhat olur. Çaresiz, şehre tekkeyi taşıma işini kabul eden şeyh efendinin içi hiç de rahat değildir fakat köy yerinde bir kutlama ziyafetiyle şehre taşınma işi gerçekleşir.

Kutlu'nun hikâyesinin bu kısmında şeyhin dilinden, köyden şehre taşındığı halinin tasviri tıpkı Sa'dî'nin hikâyesinde padişahın bahçe köşküne taşınan âbidin tasviri gibidir:

“Şurası malûm oldu ki anadan atadan bize yadigâr tarik bundan geri değişmektedir ve bir dahi aynı ahval geri dönüp bize nasip olmayacaktır. Köyün ihvanından birine, aynı minval üzere tekkeyi muhafaza etmesi için hilafet verip baba ocağından çıktık.

Sanki ayağı çarıklı, yüzü yanık köylülerden biri değil de, samur kürklü bir şehzade imişiz gibi bizi koltuklayıp Mercedes arabalara bindirerek şehir yerinde inşa ettikleri tekkeye indirdiler.

Ağa şaşırılmamak elde değil.

...

Bir köşede büzülüp kaldım.

...

O gece bize ayrılan daireye –artık kusur ise affola böyle diyeceğiz- konduk.

Köyden getirdiğimiz eşyayı odalardan birinin bir köşesine yığdık. Ah o eşya..

Ne kadar zavallı..

Ne kadar mahzun..

Ne kadar yabancı..

Ne kadar garip..

Ve ne kadar yerini yadırgadı.

Ve tahmin olunacağı gibi bir daha tarafımızdan hiç kullanılmadı.

Gerisin geri köye gönderilip ihvanın fukarasına dağıtıldı” (Kutlu, 2000, s. 14, 15).

Önceleri kendi halinde mütevazı bir biçimde yaşayan şeyh efendi, mekânda başlayan değişimin yankısını, hemen ilk gece manevi hayatında da hissetmeye başlar. Artık manevi olarak kendini huzursuz hissetmeye başlar ve bir rüya görür. Rüyanın geçtiği mekân tıpkı Sa’dî’nin hikâyesindeki gibi Şam vilayetidir:

“Yeni dairemize konduğumuz gece bir rüya gördüm.

Rüyamda gûya ben Hz. Muaviye olmuşum da Şam’da İslâm devletinin ilk sarayını yaptırmakta imişim.

Hz. Ebu Zer-i Gıfarî benimle birlikte inşa edilmekte olan sarayı geziyor. Derken gezintiyi yarıda kesip, o dik, o sert, o muhkem sesi ile bana dönerek:

-Bu sarayı halkın parası ile yaptırıyorsan;

Bil ki bu bir zulümdür..

-Yok kendi paran ile yaptırıyorsan;

Bil ki bu da israftır.. Dedi” (Kutlu, 2000, s. 15).

Rüyadan kan ter içinde uyanan şeyh, çamaşır değiştirir ve uzun bir zaman okuyup üfürür. Yaratana sığınıp, Hz. Peygamber’den şefaet, efendisinden himmet dileyerek yeniden başını yastığa koyar. Rüyasında bu defa efendisini görür. Şeyh efendinin burada söylediği sözler, modern zamanlarda yaşayan Müslümanların ideal bir dindarlık için zihnini meşgul eden “zenginlik-fakirlik, köy-şehir” tartışmasına çözüm niteliğindedir:

“Âlem-i manada bana şöyle buyurdu: “Hz. Ebûzer-i Gıfarî haklıdır, amma ben de haklıyım. Köyde eskinin insanlarına eski usul üzere hizmet etmek kolay; zor olan fitnenin fink attığı bu şehir yerlerinin yeni insanlarına mürşit olabilmektir. Bakalım el mi yaman, bey mi yaman” (Kutlu, 2000, s. 16)

Kutlu’nun hikâyesindeki şeyh efendinin yaşadığı bu tecrübenin aktarılması “okuyup dinleyen ibret alsın” şeklinde ifade edilir. Şeyh efendi bir taraftan şehirdeki bu tecrübesini verilmesi gereken bir imtihan olarak nitelendirir, diğer taraftan ise durumdan şikâyet eder. Bu minvalde artık elini sıcak sudan soğuk suya vurmaz olduğunu, ihvan halkası genişlesin diye her mevsim başka bir diyara konuk olduğunu, kuş sütü kuru üzüm ile beslendiği için iyice şişmanlayıp nefes darlığı çekmeye başladığını söyler. Şehir insanının daha da zengin olmak telaşıyla çokça kuşku taşıdığını ve fazla çocuk sahibi olmamak için icat olunan yolların caiz olup olmadığını sorduğunu aktarır. Bunların yanı sıra daha birçok meseleye ilişkin kendisine sorular sorulduğundan da söz eder.

Kutlu’nun “Sır” hikâyesinde, günümüzde tarikat ve cemaat yapıları ile siyaset ilişkisine dair bir kapı da aralanır. Kutlu, siyasetin insan öğüten bir mekanizma olduğuna dair düşüncesini (Tosun, 2004, s. 112) hikâyesinde de ortaya koyar. Şeyh efendi üzerinden, tarikat ve cemaat yapılarının “tekkelerinin itibarının artması ve ihvanlarının işlerinin yoluna girmesi” beklentisiyle siyasetle düşüp kalkmaları açısından tenkit edilir. Hikâyenin sonunda, şeyh efendinin içerisinde bulunduğu çelişkili hali ve bu halden kurtuluşu ise ayna metaforuna başvurularak şu sözlerle tasvir edilir:

“Bir boy aynasında kendimi gördüm.

Sarıklı, cübbeli, sakallı, heybetli bir adam.

Lakin artık gün görmemekten olacak çehresi iyice beyazlamış, yanakları pembeleşmiş.

Ellerime baktım, tombul tombul olmuş.

Aynada bakarken kendime, nasıl bir fütuhat olmuş ki, kalbimin içini de görüverdim.

Orada ne gördüm, onu burada söyleyemem. Hal ehli bilir.

Cübbemi çıkardım, yavaşça sarığımı yere koydum.

Tekkeden çıkıverdim.

Ardımdan “Efendi sırroldu” demişler.

Kerametlerimi anlata anlata bitiremez olmuşlar. Öyle ki bunlardan bir kısmını kitaplara yazıp, ciltleyip satar olmuşlar.

Lakin bütün bunlar fitneyi durduramamış.

Herkes birbirine soruyormuş: “El kimde?”..

Allah’tan korkmayıp “El bende” diyenler olduğu gibi, bunu kabul etmeyenler de olmuş.

Bizim tekkeden, birkaç tekke daha doğmuş” (Kutlu, 2000, s. 17-18).

Sonuç

Fars edebiyatının XIII. yüzyıldaki en önemli temsilcilerinden olan Sa’dî-yi Şîrâzî’nin Farsça *Gülistân* kitabında yer alan “Rahata Kavuşan Âbit” hikâyesi ile çağdaş Türk edebiyatının önemli temsilcilerinden Mustafa Kutlu’nun “Sır” hikâyesi birçok benzerlik taşır. Her iki eserde de, hemen her dönemde dindar insanların zihnini meşgul eden zenginlik-fakirlik, cemaat/tarikat-siyaset ilişkileri gibi konular tasavvuf erbabı üzerinden tartışılmıştır. Bu benzerlik, aslında şaşılabilir bir durum değil, tersine aynı kaynaktan beslenmenin ve aynı kaygıyı taşımanın bir bakıma gereğidir.

Şirazlı bilge Sa’dî ile Kutlu’nun ortak bir temayı, benzer bir anlatımla ortaya koymuş olması, bugünkü edebiyatımızın gelenekle bağının korunması ve zenginleşmesi açısından iyi bir örnek olarak görülmelidir. İki yazar da, her bir hikâyesinde küçük tablolar halinde, yaşadıkları toplumun problemlerini, idealini taşıdıkları hayat felsefesinin gereği yansıtmıştır. Onlar konuları ince bir tenkit ışığında işlemiş, karakterleri, toplumun yapısını, kurumların yaşadıkları çürümeyi, din anlayışındaki sapmaları ve kişisel menfaat peşinde koşan insanları incelikli bir biçimde anlatmayı başarmıştır. Her iki yazarın hem çalışmamızda konu edilen hem de diğer hikâyelerinde açık olarak görülen “toplumsal durumlara, olaylara ilişkin kimi sonuçları, gelinecek noktaları tarih, sosyoloji ve iktisat

kitaplarından okuyarak değil, sanatçı sezgisiyle” (Lekesiz, 2013, s. 226) ortaya koyma biçimleri, hikâye etme güçlerinin dışında sahip oldukları ayrı bir özelliştir.

Kaynakça

- Balcı, M. (2016). Bir İslâm Medeniyeti Şairi Olarak Sa’dî-yi Şîrâzî’nin Poetikası. *EKEV Dergisi*, 66.
- Bayramoğlu, F. (1983). *Hacı Bayram Velî, Yaşamı, Soyu, Vakfı (I-II)*, Ankara: TTK Yayınları.
- Destgayb, A. (1345 hş.). Sa’dî ve Tesevvuf. *Peyâm-i Novîn Dovre-yi Heştom-i Behmen*, 8.
- Kahraman, Â. (1998). Hikâye, *DİA*, XXVII, Ankara.
- Kaplan, M. (2005). *Hikâye Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Koşan, H. (2013). *Doğu-Batı Medeniyetleri Arasında Mustafa Kutlu’nun Öykücülüğü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Kutlu, M. (2000). *Sır*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Lekesiz, Ö. (2013). Mustafa Kutlu’nun Hikâye Poetikası, *Sanat Bizim Neyimize?*. İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Lekesiz, Ö. (2001). *Yeni Türk Edebiyatında Öykü IV*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Pala, İ. (2003). “Zâhid”, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: L&M Yayınları.
- Şîrâzî, Sa’dî-yi, *Gülistân*, (Farsça basım), Hazırlayan ve Notlandıran: Gulamhuseyn Yûsufî, Tahran 1377 hş.
- Tosun, N. (2004). *Türk Öykücülüğünde Mustafa Kutlu*. İstanbul: Dergâh Yayınları.